

SLAVICA
SLOVACA

ROČNÍK 44 • 2009 2

SLAVISTIKA

CENA 1,99 € (60 Sk)

VYDAVATEĽSTVO MATICE SLOVENSKEJ

S L A V I C A ORGÁN SLAVISTICKÉHO ÚSTAVU JÁNA STANISLAVA SAV
A MATICE SLOVENSKEJ
S L O V A C A

Hlavný redaktor: Ján Doruľa

Redakčná rada:

Mojmír Benža, Vincent Blanár, Mária Dobríková, Ján Doruľa,
Júlia Dudášová-Kriššáková, Adriana Ferenčíková, Emil Horák,
Ján Lukačka, Ivo Pospíšil, Zuzana Profantová, Imrich Sedlák,
Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa redakcie:

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava

OBSAH

ŠTÚDIE

P. MULÍK: Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách	97
M. HURBANIČ: Konštantínopol, tradícia avarskeho útoku z roku 626 a posvätné relikvie	106
T. RONČÁKOVÁ: Štýlové presahy v náboženskej publicistike	119
M. LACKOVÁ: Zastúpenie explicitných výrazových prostriedkov kategórie determinácie vo vybraných štýloch slovenského, ruského a anglického jazyka	148
S. VOJTECHOVÁ POKLAČ: Primož Trubar (1508-1586) a počiatky slovenského spisovného jazyka a knižnej kultúry	153

ROZHLADY

V. BLANÁR: Svetlá a tieň slovenskej onomastiky	160
--	-----

SPRÁVY A RECENZIE

J. LUKAČKA: Za profesorom Vincentom Sedlákom	166
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Prof. PhDr. Štefan Tóbiš, CSc. (1909-1969)	166
M. DOBRÍKOVÁ: K jubileu profesora Šimona Ondruša	168
M. KOŠKOVÁ: Cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo a národná identita	169
P. ŽEŇUCH: Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov	171
K. ŽEŇUCHOVÁ: Vedecké sympóziu venované 100. výročiu smrti Samuela Cambela	173
S. ZAVARSKÝ: Štrnásty medzinárodný neolatinistický kongres v Uppsale v dňoch 2.– 8. augusta 2009 so slovenskou účasťou	174
Z. VODIČKOVÁ: Aktuálne problémy slovistiky. Budapest : ELTE BTK 2007. 208 s.	174
L. MAJCHRÁKOVÁ: Správa z medzinárodnej vedeckej konferencie <i>Diachronic Syntax in Slavonic Languages: Gradual Changes in Focus</i>	176
E. KVANTÍKOVÁ: TUŠKOVÁ, JANA MARIE: Variantní a dubletní tvary v současné deklinaci apelativních feminin. Brno: Masarykova univerzita 2006. 175 s.	178
E. KRÁLÍK: Березович, Е. Л.: Язык и традиционная культура. Этнолингвистические исследования. Москва : Издательство Индрик 2007. 600 s.	179
E. KRÁLÍK: Аникин, А. Е.: Русский этимологический словарь. Выпуск 1, 2. Москва : Рукописные памятники Древней Руси 2007, 2008. 368, 336 s.	180
J. KRŠKO: Лучик Василь Викторович: Вступ до слов'янської філології. Підручник. Київ : Видавничий центр Академія 2008. 344 s.	181
M. DOBRÍKOVÁ: MENAC, A.: Hrvatska frazeologija. Zagreb : Knjižna 2007. 270 s.	182
E. HORÁK: МАКСИМ КАРАФИЛОВСКИ И КОЛЕКТИВ: Македонскиот јазик во глобалниот свет. Влада на Република Македонија. Скопје 2008. 116 s.	184
P. ŽEŇUCH: Zasadnutie prezídia Medzinárodného komitétu slavistov v Starej Lesnej	185

júcom približne 1 300 heslových výrazov (vrátane tzv. odkazových hesiel) na písmeno Б (ба – бдырь), zatiaľ čo u M. Vasmera sa tento segment ruskej lexiky spracúva v približne 330 heslách. Takéto výrazné rozšírenie heslára súvisí s relevantnou charakteristikou RES, ktorú autor formuluje ako „внимание к диалектной и исторической лексике“ (1. zv., s. 11). Nové heslá zo sféry nárečovej a historickej slovnej zásoby prinášajú, prirodzene, aj etymologické interpretácie príslušných výrazov, čím sa však interpretačná inovatívnosť RES nevyčerpáva. Aktualizované etymologické výklady nachádzame i pri heslových výrazoch, ktoré obsahoval už Vasmerov slovník. Citované Anikinovo konštatovanie o „prechode kvantity v kvalitu“ možno preto spresniť v tom zmysle, že pôvodne zamýšľaný súbor dodatkov k existujúcemu dielu vyústil do novej aktuálnej vedeckej syntézy, predstavujúcej významný medzník v ruskej etymológii, resp. etymologickej lexicografii. RES takisto potvrdzuje známy fakt, že diela tohto druhu nielenže bilancujú a uzatvárajú určitú fázu vo vývoji príslušného odboru, ale zároveň preň prinášajú nové impulzy, čím otvárajú ďalšiu etapu vedeckého bádania – už na konci 2. zväzku RES nachádzame dodatky a spresnenia k 1. zväzku, keď text 39 hesiel aktualizoval sám autor, analogické dodatky k ďalším 21 heslám pripravila moskovská lingvistka A. V. Dybo.

Ako azda vyplýva aj z našej stručnej informácie, zásluhou A. Je. Anikina vzniká významné dielo ruskej i slovanskej etymológie, ktoré by nemalo zostať nepovšimnuté ani v slovenských lingvistických kruhoch. Náš obdiv napokon vzbudzuje aj plánovaný rozsah slovníka. Nateraz sa uvažuje o 30 zväzkoch (!), čo však zákonite vedie k úvahám o časovom horizonte projektu. V tejto súvislosti možno uviesť, že na webovej stránke Ústavu ruského jazyka V. V. Vinogradova RAN (<http://www.ruslang.ru/agens.php?id=themes>, prístup: 12. augusta 2009) sa RES charakterizuje ako „коллективный труд“ (kolektívne dielo), z čoho nepochybne vyplýva, že ďalšie zväzky slovníka by už mal zrejme pripravovať širší autorský tím pod vedením A. Je. Anikina. Preto na záver vyslovujeme nádej, že uvedený veľkolepý zámer sa podarí úspešne uskutočniť v únosnom čase, a zároveň želáme A. Je. Anikinovi a všetkým jeho spolupracovníkom bohatú tvorivú invenciu a najmä veľa energie do ďalšej lexicografickej práce!

Lubor Králik

Лучик Василь Викторович: Вступ

до слов'янської філології.

Підручник. Київ : Видавничий центр

Академія 2008. 344 с.

Známy ukrajinský jazykovedec a slavista Vasyľ V. Lučyk vydal v polovici minulého roku *Úvod do slovanskej filológie*. Už v podtitule sa označuje slovom rukoväť. Ukrajinské ministerstvo osvety a vedy ju zároveň schválilo ako učebnicu všeobecného základu pre poslucháčov vysokých škôl študujúcich filologické disciplíny.

Kniha pozostáva zo šiestich kapitol, na konci ktorých je niekoľko otázok týkajúcich sa informácií obsiahnutých v danej kapitole, záver knihy dopĺňa krátky terminologic-

ký slovník a súpis použitej literatúry. V. Lučyk sa pokúsil podať všestranný obraz slovanskej filológie od jej všeobecného zaradenia medzi lingvistické a kultúrno-historické vedecké disciplíny cez vymedzenie samého pojmu *filológia* (v širšom i užšom zmysle slova), formovanie filológie od najstarších čias – v Indii, Číne a Grécku po dnešok, až po vymedzenie postavenia slovanskej filológie medzi ostatnými vedeckými disciplínami. Tento historický „exkurz“ tvorí obsah prvej kapitoly.

V druhej kapitole približuje V. Lučyk jednotlivé slovanské národy a ich jazyky. Slovanské jazyky sú rozdelené podľa klasického trichotómneho členenia a každému národnému jazyku sú venované približne 3-4 strany, slovenčine, žiaľ, len 2 strany (podobne ako hornej a dolnej lužičtine). V prehľadnej tabuľke 2.1 na s. 34 približuje autor chronológiu formovania jednotlivých slovanských jazykov od obdobia indoeurópskeho prajazyka, v rámci ktorého uvažuje o protoslovanských dialeктоch, cez balto-slovanskú jazykovú jednotu, praslovančinu, formovanie západných, južných a východných slovanských makrodialektov (osobitne sa poukazuje na starosloviensky jazyk ako jedno zo slovanských nárečí). Z hľadiska absolútnej chronológie však V. Lučyk pracuje s inými časovými úsekmi, ako je to zvyčajné napr. v slovenskej slavistike; indoeurópsky prajazyk datuje na prelom 2-3 tisícročia pr. Kr., od 2. do 1. tisícročia datuje balto-slovanskú jazykovú jednotu a od 1. tisícročia hovorí o formovaní praslovančiny. Ďalšie štiepenie praslovančiny na základné slovanské jazykové skupiny datuje na prelom 4. -5. storočia po Kr. (príchod Slovanov do Európy).

Slovenská slavistika vo všeobecnosti hovorí o prvom štiepení indoeurópskeho prajazyka na satemovú a kentumovú vetvu okolo 6. tisícročia pr. Kr., druhé štiepenie datuje do 3. tisícročia pr. Kr., keď sa vyčlenili základné jazykové vetvy, neskôr jazykové skupiny. Začiatkom 21. storočia (resp. už začiatkom 20. storočia) sa však objavujú nové teórie, ktoré posúvajú absolútnu chronológiu do iných tisícročí. Výskum britského jazykovedca Petra Forstera (University of Cambridge) a švajčiarskeho jazykovedca Alfreda Totha (Universität Zürich) vychádzal z evolučného rodostromu (z r. 1863 od Augusta Schleichera) a vlnového modelu (z r. 1872 od Johanna Schmidta). Poznatky vzniknuté v tzv. sieťovom diagrame doplnili prvkami analýzy DNA v evolučnej genetike. Svoje výsledky zverejnili v časopise *Proceedings of the National Academy of Sciences USA Early Edition* (roč. 100, č. 15, 22. 7. 2003, s. 9079-9084) pod názvom *Toward a phylogenetic chronology of ancient Gaulish, Celtic, and Indo-European*. Podľa ich teórie prvé štiepenie protoindoeurópskej nastalo do roku 8 100 pr. Kr. (mladšia doba kamenná) a druhé štiepenie datujú na roky 3 200 pr. Kr. (na britské ostrovy prišli prví Kelti).

Ďalšou zaujímavou (a doposiaľ v slovanskej slavistike asi prehliadanou teóriou) je teória Novozélandčanov Russela Graya a Quentina Atkinsona (University of Auckland), ktorí v časopise *Nature* (č. 426, 27. 11. 2003, s. 435-439) uverejnili výsledky nového bádania indoeurópskych jazykov pod názvom *Language-tree divergence times support the Anatolian theory of Indo-European origin*. Vo svojej teórii nadviazali na výsledky amerického lingvistu Morrisa Swadesha z polovice 20. storočia. Preskúmali takmer 2 500 lexikálnych položiek z 87 in-

doeurópskych jazykov a dospeli k výsledkom, že prvotné štiepenie jazykov nastalo v rokoch 7800-9800 pr. Kr. v tureckej Anatólii, odkiaľ sa do Európy šírilo poľnohospodárstvo. Podľa ich názoru pôvodná teória o prvotnom štiepení pred 6000 rokmi pr. Kr. (jazyky do Európy priniesli stepní jazdci budujúci pahorkové hroby, tzv. kurhany) patrí do druhého indoeurópskeho štiepenia, ktoré teda datujú do 6. tisícročia pr. Kr.

Ako sme už spomínali, v druhej kapitole Úvodu do slovanskej filológie venuje V. Lučyk slovenčine 2 strany, pričom (tak ako pri charakteristikách ostatných slovanských jazykov) poukazuje na historické formovanie slovenčiny, pripomína významné osobnosti, ktoré v tomto procese zohrali dôležitú úlohu. Popri menách ako A. Bernolák, P. J. Šafárik, J. Kollár, L. Štúr spomína aj J. Blahoslava, t. j. českého humanistického spisovateľa, teológa a historika Jana Blahoslava (1523-1571), autora Gramatiky českej (1571), ktorý sa pokladá za predchodcu J. A. Komenského. K chybnému spojeniu so slovenskými obrodencami mohlo dôjsť na základe vydania Blahoslavovej Gramatiky českej v tlačenej verzii z roku 1857 a jej kritického vydania až z roku 1991. Z novších slovenských jazykovedcov sa V. Lučyk zmieňuje o J. Ružičkovi, E. Paulinym, J. Horeckom, Š. Ondrušovi, V. Blanárovi, T. Logarovi (?). V závere charakteristiky slovenčiny píše o reziduálnych a historických javoch v slovenčine a charakterizuje základné nárečové makroareály.

V tretej kapitole autor venuje pozornosť praslovenskému jazyku, formovaniu jeho troch základných etáp (podľa ruského slavistu F. P. Filina) a v každej etape podáva základnú charakteristiku zmien, stručne podáva fonetickú charakteristiku praslovančiny a základné menšie dialekty v rámci spoločného jazyka Slovanov (pralehitský a pračesko-slovenský poddialekt, centrálny dialekt a samostatné východoslovenské poddialekty).

Formovaniu Praslovanov, teóriám o pravlasti Slovanov je venovaná 4. kapitola Úvodu do slovanskej filológie. Ide o rozsiahlu a podrobnú kapitolu, v ktorej autor detailne analyzuje doterajšie teórie o pravlasti Slovanov – stredoázijskú, euroázijskú, pobaltskú, zadneprovskú, dunajskú, karpatskú, nadčiernomorskú, vislo-oderskú, vislo-dneprovskú alebo stredno-nadpriprjatskú teóriu. Pri jednotlivých teóriách pripomína ich nedostatky a uvádza aj argumenty, ktoré by ich mohli podporovať, napríklad pri dunajskej teórii, ktorá vychádza najmä z Nestorovho letopisu *Povešť vremenných let* a ktorú O. N. Trubačov argumentačne podporil najmä využitím toponomastického a folklórneho materiálu. V. Lučyk však pripomína argumenty, ktoré spochybňujú jednoznačnosť tejto teórie, napríklad aj ten, že o Slovanoch nie sú z tejto oblasti nijaké písomné zmienky u historikov susedných národov – Rimanov, Grékov... v období prvého tisícročia pr. Kr. V. Lučyk približuje aj karpatskú teóriu, ktorá argumentačne vychádza z analýzy toponymie, najmä hydronymie karpatskej oblasti a z distribúcie praslovenských apelatív *bar-, *bolto, *jezero, *glinka, *ilb, *kalb, *morje, *potokb, *rěka, *voda, zároveň však pripomína, že archeologické vykopávky a viaceré apelatívne základy v slovanských jazykoch potvrdzujú, že Slovania v pravlasti nežili v oblasti Karpát.

V nasledujúcich podkapitolách sa V. Lučyk venuje migračným prúdom Slovanov v prvom tisícročí nášho letopočtu, pričom argumentuje archeologickými dôkazmi.

Čitateľovi približuje aj množstvo písomných dokladov od antických autorov – Herodota, Plínia st., Tacita, Ptolemaia, Jordana a iných. Ďalším svedectvom o migrácii Slovanov sú lexikálne výpožičky z iných jazykov, najmä v slovanskej toponymii, a etymologické rozborové niektorých slovanských apelatív. „Plastický“ a mnohorozmerný svet našich predkov dokazujú aj doteraz zachované spoločné apelatíva týkajúce sa všedného života Slovanov z oblasti rodinných vzťahov, objektov a činností bežného života, domácich i divých zvierat, zákonodarstva, pomenovaní abstraktných pojmov (dobro, chrabrosť, hlúposť, lenivosť...), názvov potravín a jedál, tkanín a odevov, pomenovania poľnohospodárskych činností, častí náradí, zamestnaní... Posledné podkapitoly sa venujú slovanskému pohanskému panteónu, slovanskej démonológii, kalendárnemu obradovému folklóru a počiatkom kresťanstva u Slovanov.

Piata kapitola Úvodu do slovanskej filológie prináša čitateľovi informácie o vzniku slovanského písomníctva. V. Lučyk pripomína viaceré názory o formovaní písma a písomníctva u Slovanov, ktoré vznikali v priebehu 20. storočia. Tieto názory sa odvolávali predovšetkým na Chrabrov spis *Skazanie o pismenach*. Formovanie slovanského písomníctva je úzko spojené s pôsobením Konštantína a Metoda a ich žiakov na Veľkej Morave a neskôr v ďalších slovanských štátoch, ako aj so vznikom písma – hlaholíky a neskoršej cyriliky. V. Lučyk venuje pozornosť opisu postupného formovania obidvoch písem i vývinu jednotlivých grafém.

V poslednej kapitole autor informuje čitateľa o histórii slovanskej filológie v jednotlivých slovanských krajinách. Ide o podrobnú sumarizáciu najvýznamnejších predstaviteľov a ich diel, ktoré dotvárali slavistické názory. Medzi slovenskými slavistami píše predovšetkým o J. Stanislavovi a jeho päťzväzkovom diele *Dejiny slovenského jazyka*, Š. Ondrušovi, R. Krajčovičovi, J. Doruľovi a ich vedeckých slavistických prácach. Pozornosť venuje aj autorom, ktorí sa venovali slovensko-ukrajinským jazykovým vzťahom – V. Lattovi, Z. Hanudelovej, M. Štecovi.

Práca V. V. Lučyka *Úvod do slovanskej filológie* predstavuje syntetický obraz o slovanskej filológii, je cenným zdrojom informácií nielen pre študentov a jazykovedcov na Ukrajine. Iste si nájde cestu aj k slovenským slavistom a priaznivcom slovanskej histórie.

Jaromír Krško

MENAC, A.: Hrvatska frazeologija.

Zagreb : Knjigra 2007. 270 s.

Komisia pre výskum slovanskej frazeológie pri Medzinárodnom komitete slavistov bola založená v Záhrebe roku 1978. Odvtedy sa takmer každoročne konajú medzinárodné konferencie so zameraním na frazeologickú problematiku. V roku 2006 sa stal miestom rokovania takmer stovky frazeológov zo šestnástich krajín sveta chorvátsky ostrov Rab. Organizátori tohto úspešného podujatia venovali zborník referátov *Slavenska frazeologija i pragmatika / Славянская фразеология и прагматика* (Zagreb : Knjigra 2007. 587 s.) životným jubileám dvoch chorváckych jazykovedcov – 80. narodeninám profesora Josipa Matešića, zakladateľa mannheimskej frazeologickej